

PORTRÉK A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA TAGJAIRÓL II.

Szerkesztette
HAMZA GÁBOR

AKADÉMIAI KIADÓ

A kiadvány a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával készült.

Társszerkesztő

Deák Péter

Írta

Földi András, Hamza Gábor, Herger Csabáné, Képes György, Kőhalmi László,
Lengvári István, Schweitzer Gábor, Szabadfalvi József, Szabados Tamás,
Vékás Lajos

ISBN 978 963 454 908 6

Kiadja az Akadémiai Kiadó

1117 Budapest, Budafoki út 187–189. A. ép. III. em.

www.akademiai.hu

Első magyar nyelvű kiadás: 2024

© Deák Péter, Földi András, Hamza Gábor, Herger Csabáné, Képes György,
Kőhalmi László, Lengvári István, Schweitzer Gábor, Szabadfalvi József,
Szabados Tamás, Vékás Lajos, 2024

© Akadémiai Kiadó, 2024

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás,
a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát,
az egyes fejezeteket illetően is.

Printed in Poland

Grosschmid Béni (1852–1938), a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja

Grosschmid Bénit – kongeniális pályatársa és jóbarátja, Szászy-Schwarz Gusztáv mellett – minden idők egyik legnagyobb magyar jogtudósaként tarthatjuk számon. Ezt az értékelést tükrözi az a szakirodalomban olykor olvasható hasonlat, amely szerint Grosschmid lenne a „magyar Savigny”, szemben a hagyományosan „magyar Jhering”-ként emlegetett Szászy-Schwarz Gusztávval. Ez az összehasonlítás Grosschmidra nézve árnyalást igényel. Grosschmid a magyar magánjog alapjait lerakó első rangú konzervatív jogtudósaként valóban összehasonlítható Savignyval. Savigny azonban csak kevésbé érdeklődött a német jogi hagyományok iránt, amelyekhez képest a maga részéről a római jogban látta a német jog továbbfejlesztésének legfőbb alapját. Ebből a szempontból a magyar nemzeti jogi hagyományokhoz az észszerűség határain belül messzemenően ragaszkodó Grosschmid tehát nem annyira Savignyhoz, hanem sokkal inkább a történeti jogi iskola germanistáihoz hasonlítható. Grosschmid nemzeti érzelmei tükröződtek abban az ismert tényben, hogy 1873 és 1902 között a Zsögöd Benő nevet viselte, legfontosabb műveit ezen a felvett néven publikálta.

Grosschmid Béni 1851. november 6-án született Máramarosszigeten. (A szakirodalomban széles körben elterjedt, de egyértelműen téves 1852-es évszám „forrása”, ahogy erre Weiss Emilia rámutatott, a millenniumi Magyar Jogi Lexikon). Grosschmid unokaöccsétől, Márai Sándortól tudjuk, hogy a Magyarországra települt, nemesi rangot nyert német származású Grosschmid család már a XIX. század elején elmagyarosodott.

Grosschmid Béni 1860 és 1868 között végezte gimnáziumi tanulmányait. Az első négy osztályt föltehetően a máramarosszigeti református gimnáziumban végezte.

ziumban járta ki. A felsőbb osztályokat a nagyváradi premontrei gimnáziumban abszolválta, de nem ott érettségizett. A gimnáziumban alapozta meg rendkívül alapos klasszikus műveltségét. Jóllehet a Schmerling-provizórium 1861 őszén drasztikusan visszanyeste a gimnáziumi ógörög nyelvoktatást, Grosschmid még így is legalább 4 éven át heti 2 órában tanulhatott ógörögül, és természetesen 8 éven át részesült az akkori legendás hírű, átlagosan heti 6 órás latintanítás áldásaiból. Alapos ógörög nyelvtudásának számos jele mutatkozik meg munkáiban. Latinul nemcsak jól tudott, de professzorként a latin jogi szövegek megértését hallgatóitól is elvárta. Ennek jele, hogy Magánjogi előadások c. művében rendszeresen fordítás nélkül, latinul idéz egész mondatokat a római jog forrásaiból, Werbőczy Hármaskönyvéből, de pl. Kitionich Jánostól is. Grosschmid járatos volt a nagy nyugati nyelvekben is. Műveiben rendszeresen idézte nemcsak a német, hanem az angol, a francia és olykor az olasz nyelvű jogirodalmat (sőt szépirodalmat) is.

Jogi tanulmányait a nagyváradi királyi katolikus jogakadémián kezdte meg 1868-ban, ahol az első három évet végezte el. Ezt követően egy szemesztert a pesti egyetemen hallgatott jogot, majd tanulmányait 1872-ben a bécsi egyetem jogi karán fejezte be, ahol jogi doktorátust szerzett. Ahogy erre Szladits Károly rámutatott, a bécsi egyetemen folytatott tanulmányai „sajátosképpen nem az utánpótlás hajlamát, hanem a régi magyar joghoz való szenvedélyes ragaszkodást váltotta ki az ifjú lelkéből”.

Az egyetem elvégzését követően mintegy tíz évig gyakorló jogászként dolgozott, minisztériumi tisztviselőként, bíróként, majd ügyvédként szerzett szakmai tapasztalatokat. 1882-től a nagyváradi jogakadémia, 1885-től a kolozsvári egyetem tanáraként oktatott magánjogi tárgyakat. 1887-ben kapta meg nyilvános rendes egyetemi tanári kinevezését a kolozsvári egyetemen az osztrák polgári jog tanszékre. 1890-től nyugállományba vonulásáig, 1928-ig a budapesti tudományegyetemen volt a magyar magánjog nyilvános rendes tanára. Kétszer választották meg a budapesti jogi kar dékánjává, az 1917/18. tanévben a budapesti tudományegyetem rektora volt. Az igazságügyi miniszter felkérésére számos törvény (pl. a polgári házasságról szóló 1894. évi XXXI. tc.) előkészítésében vett részt.

Grosschmid mélységesen nemzeti érzelmű, konzervatív jogtudós volt, aki párját ritkítóan széles körű, egyszersmind alapos jogtörténeti és összehasonlító jogi műveltségének dacára a legjobban Werbőczy Istvánért és az ő Hármaskönyvéért rajongott. De Kitionich János és még inkább Frank Ignác műveit is szívesebben idézte, mint pl. a német pandektistákat. A családjog és főleg az öröklési jog területén oroszlánként védte a – korának igényeivel összeegyeztethető – nemzeti jogi hagyományokat, amelyekről kortársai egyre inkább elfordultak, mégpedig főként a német jogtudomány irányába.

Nemzeti és konzervatív beállítottsága nem képezte akadályát annak, hogy világosan felismerje saját korának igényeit, kihívásait, amelyekre eredeti válaszokat adott. Grosschmid jogtudósi eredetisége – zseniális kreativitása mellett – részben az általa egyébként jól ismert német jogtudománytól való szellemi függetlenségén alapult, de azon is, hogy kortársai többségéhez képest szívesebben és gyakrabban támaszkodott a római jogra és a jogtörténetre.

Párját ritkító jogtörténeti és összehasonlító jogi műveltséggel felvértezve leginkább ő rakta le a modern magyar magánjog alapjait, mindenekelőtt „Fejezetek kötelmi jogunk köréből” című monumentális művében, amely nemcsak a hazai kötelmi jog, hanem az egész modern vagyongyűjteményünk megalapozása szempontjából is kiemelkedő jelentőséggel bír. Vékás Lajos kiemeli a „Fejezetek”-ből a tulajdonátruházás alapos elemzését, amelynek kapcsán Grosschmid a traditio önálló dologi jogi ügylet jellege mellett foglalt állást.

Grosschmidnak a nemzeti jogi hagyományaink védelmére irányuló erőfeszítései közül kiemelendő, hogy 1879-től kezdve mondhatni keresztes hadjáratot folytatott Teleszky Istvánnak az igazságügyi miniszter megbízásából készített öröklési jogi tervezetei ellen, amelyek sok tekintetben az osztrák jogot követték. A Teleszky-féle tervezetnek az Igazságügyi Minisztérium által 1882-ben történt közzétételére reagálva Grosschmid előbb erősen polemikus cikkeket közölt, majd 1885 és 1887 között egy színvonalas magántervezetet publikált a törvényes öröklésről. Grosschmid küzdelmeit 1890-ben tartós siker koronázta, amennyiben a mai napig tartó érvénnyel sikerült megmentenie a Teleszky által eltörölni javasolt ági öröklést.

A római jog hangsúlyos figyelembevétele szempontjából kiemelendő Grosschmidnak a kötelesrészről szóló munkája, amelynek első változatát az MTA 1873-ban Sztrokay-díjjal tüntette ki. Grosschmid más műveiben is szembeötlenek a rendszeres és mélyen szántó római jogi hivatkozások, olykor terjedelmes római magánjogi exkurzusok, de az ókori római jogbeli kötelesrésszel Grosschmid monografikus terjedelemben foglalkozott. A kötelesrészről szóló, időnként ma is emlegetett művén belül sajátos módon, inter folia fructus jelleggel húzódik meg a római jogbeli kötelesrész elemzése. Mint Vékás Lajos újabban rámutatott, a kötelesrészt az Optk. 1853-as oktrojált hatályba léptetésétől eltekintve 1861-ben vezette be hazai jogunkban az „Ideiglenes Törvénykezési Szabályok”, és a jogintézmény létjogosultsága Grosschmid tanulmányának megírása idején még vitatott volt. A kötelesrész római jogi szabályozásának alapos bemutatásával Grosschmid egyrészt a kötelesrész igazságosságát kívánta alátámasztani, másrészt a kötelesrész dologi jogi, avagy kötelmi jogi természetével kap-

csolatos dogmatikai dilemma megítéléséhez adott impozáns dogmatörténeti alapokat.

Grosschmid behatóan foglalkozott a kereskedelmi joggal, de az angol joggal is, amelyet annak konzervatív és kodifikálatlan jellege miatt csodált. Ez irányú érdeklődését és alapos angol jogi ismereteit jelzi, hogy 1928-ban terjedelmes monográfiát szentelt Werbőczy, ill. a régi magyar szokásjog és az angol jog összehasonlításának.

Grosschmid Bénit az MTA – akkoriban nagygyűlésnek nevezett – közgyűlése 1901. május 10-én választotta meg levelező taggá. Székfoglaló előadását az 1869-ben elfogadott Alapszabály szerint a megválasztását követő egy éven belül, tehát 1902 májusáig kellett volna megtartania. Grosschmid ehhez képest székfoglalóját 1917. június 11-én tartotta meg „Az intesztát örökösödési rend Solon törvényeiben” címmel. Az akkor hatályos Alapszabály ugyan nem fenyegette a késlekedő levelező tagot tagságának érvénytelenítésével, de Grosschmid a székfoglalójának megtartásáig csak a „megválasztott levelező tag” címet viselhette, és akadémiai tagsági jogait nem gyakorolhatta.

A makacs késedelem általános jellegű okát Grosschmid zárkózottságában és különtségében kereshetjük. Speciális okként az abból adódó sértettsége vélelmezhető, hogy a megválasztásakor az MTA-ban helyet foglaló 18 jogász közül mindössze négy akadémikus nyerte el Grosschmidnál idősebb korában a levelező tagságot. Grosschmid alkalmasint speciális témaválasztásával is móresre akarta tanítani a megválasztásával késlekedő tagtársait, legalábbis azokat, akik nem voltak járatosak az antik görög jog tárgykörében. Az bizonyosra vehető, hogy a merőben szokatlan mértékű késedelem miatt nem nyerhette el Grosschmid az MTA rendes tagságát.

Grosschmid az akadémiai székfoglalóján kívül két rektori beszéd köntösébe bújtatott terjedelmes értekezést is publikált a klasszikus athéni öröklési jog tárgyköréből. Grosschmid perfekcionizmusának tulajdonítható, hogy a monografikus mennyiségű anyagból nem írt könyvet.

A hazai szakirodalomban Szladits Károly egy idevágó értékelése nyomán elterjedt az a nézet, miszerint Grosschmidot a pandektisták művei különöbben nem érdekelték. Ez a nézet árnyalásra szorul. Grosschmid gyakran idézte Savigny, Windscheid és Arndts műveit, de időnként hivatkozott pl. Puchta, Vangerow, Brinz, Mackeldey vagy éppen Mühlenbruch műveire is. Feltétlenül árnyalásra szorul az a szintén Szladits nyomán elterjedt szakirodalmi nézet, miszerint Grosschmid a pandektistákra csak akkor hivatkozott volna, amikor kritizálni akarta őket. A Fejezetekben legalább 107 helyen hivatkozott Windscheidra, 8 ízben dicsérőleg, 45 helyen neutrálisan és 54 helyen – tehát felerészben – kritikailag.

Kétségtelen, hogy Grosschmid Jhering műveivel, ill. azok idézésével mostohán bánt, ami azért különös, mert Grosschmid műveiben az elsőként Jhering által kifejtett „érdekszempont” olyannyira hangsúlyos szerepet kap, hogy Grosschmidot az Interessenjurisprudenz Szászy-Schwarz melletti első hazai képviselőjének nevezhetjük. Szintén hasonlóságot mutat Jhering szemléletével Grosschmid organikus jogfelfogása és a jogi problémák elemzése során általa is gyakran használt természettudományi analógiák. Szladits Károly szerint a párhuzamok ellenére Jhering tanai nem hatottak Grosschmidra, aki érdekteóriáját idegen hatásoktól függetlenül, önállóan dolgozta ki. A közelmúltban Vékás Lajos hívta fel a figyelmet Grosschmidnak arra az alapvető tézisére, miszerint „Az érdekszempont bevezetése nem kikezdése ekként a törvénynek kívülről, hanem a törvény saját, belülről jövő, csak hogy halkabb önszavának a meghallgatása a lármásabb tételek mögül”.

Grosschmid csodálatra méltó sokoldalúsága mellett nem római jogász vagy jogtörténész volt, hanem vérbeli magánjogász, aki a magánjogi dogmatika kérdéseit korábban soha nem látott éleslátással, precizitással, árnyaltsággal és mélységgel boncolgatta. Ilyen értelemben pozitivistább volt a legszélsőségesebb pozitivistáknál is, mert minden téren a maximumot nyújtotta (Szladits).

Az enciklopédikus műveltségű Grosschmid Béni a jogászok minél magasabb szintű műveltségét a jogállamiság megőrzése és védelme szempontjából is kulcsfontosságúnak tartotta. Vallotta, hogy a jogállamiság legfőbb biztosítéka a jogászok igazságérzete, iskolázottsága és műveltsége. A jogtörténetet, a jogbölcséletet, ill. általában a szépirodalmat, a történelmet és a társadalomtudományokat ismerő jogász Grosschmid hite szerint nem él vissza a szaktudásával.

Grosschmidnak 80. születésnapja alkalmából olyan magas szintű és lelkes országos ünneplésben volt része, amilyenben magyar jogtudós sem azelőtt, sem azóta nem részesült. 1931 novemberében a Magyar Jogász Egylet nagyszabású ünnepséget rendezett a tiszteletére. Tanítványai – a korszak vezető magánjogászai – 1932-ben (ill. 1933-ban) új kiadásban megjelentették a „Fejezetek” két impozáns kötetét, amelyhez két további kötetet kitevő glosszát írtak.

Leghíresebb tanítványa, Szladits Károly nem utolsósorban annak szentelte életét, hogy Grosschmid felbecsülhetetlen értékű tanait – a Mester nem könnyen befogadható műveihez képest érthetőbb formában – átadja a következő jogásznemzedékeknek. Jelentős részben Szladitsnak köszönhető, hogy Grosschmid tanai szerves részévé váltak a magyar magánjogi tudományosságnak.

Földi András

Grosschmid Béni főbb munkái

Kiskorúak utáni törvényes öröklésről. Magyar Igazságügy, 1879/12/3–4. sz.; *A köteles rész.* Magyar Igazságügy; *Öröklött s szerzett vagyon.* Bp., 1897; *Fejezetek kötelmi jogunk köréből. I–II.* Bp., Athenaeum; 1898–1900., 2. kiadás: Bp., Grill, 1932–1933; *Magánjogi tanulmányok. I–II.* Bp., Politzer, 1901; *Hitel és réaluzsora.* Bp., 1902; *Magánjogi előadások – Jogszabálytan.* Bp., Athenaeum, 1905; *A házassági törvény. I–II.* Bp., Politzer, 1908; *Az intestát örökösödési rend Solon törvényeiben.* Akadémiai Értesítő, 1917/11–12. sz. 521–540.; *Az intestát örökösödési rendről Solon törvényeiben.* Jogtudományi Közlöny, 1917/34–37. sz. 301–303., 310–311., 319–321., 326–328.; *Rektori székfoglaló [nagy részt a klasszikus athéni öröklési jogról].* Acta Regiae Sc. Univ. Hung., 1917–1918/1. sz. (1917.), 17–76.; *Rektori ünnepi beszéd [nagy részt a klasszikus athéni öröklési jogról].* Acta Regiae Sc. Univ. Hung., 1917–1918/2. sz. (1918.), 3–191. és *Werbőczy és az angol jog.* Bp., Franklin, 1928.

Felhasznált irodalom

Eckhart Ferenc: *A Jog- és Államtudományi Kar története.* Bp., 1936; Szladits Károly: *Grosschmid és a magyar kötelmi jog.* Magyar Jogászegyleti Értekezések, 1936/1–2. sz.; Szladits Károly: *Zsögöd–Grosschmid Béni a magyar jogtudomány szabadságharcosa.* Jogászegyleti Szemle, 1948/1–2. sz.; Pólay Elemér: *Kísérlet a magyar öröklési jog önálló kodifikációjára a XIX. század végén.* Acta Jur. et Pol. Szeged, 21/4 (1974.); Márai Sándor: *Egy polgár vallomása.* Bp., 1997; Weiss Emilia: *Grosschmid Béni (1851–1938).* In: Hamza Gábor (szerk.): *Magyar jogtudósok. III.* Budapest, ELTE ÁJK, 2006. 99–116.; Vékás Lajos: *Fejezetek a magyar magánjogtudomány történetéből.* Budapest, HVG-Orac, 2019., 31–63.; Görög Márta: *Grosschmid Béni (1851–1938).* Acta Jur. et Pol., Szeged, 2020/1. sz., 227–240.